

e-ISSN: 2980-2628 | www.jomiss.com.tr

CİLT 2, SAYI 2, Aralık 2024 | VOLUME 2, ISSUE 2, December 2024

Atıf Bilgisi | Reference Information

Jülide Akyüz Orat, "Bir Göç Hadisesinin Yeniden Bahsi: Gürcistan Muhacirleri", *JOMISS*, C. 2, S. 2, Aralık 2024, s. 124-139.

Makale Türü | Article Type
Araştırma Makalesi | Research Article

DOI No: 10.29329/jomiss.2024.1088.3

Geliş Tarihi | Received Date
12 Kasım 2024 | 12 November 2024Kabul Tarihi | Accepted Date
19 Aralık 2024 | 19 December 2024**Bir Göç Hadisesinin Yeniden Bahsi: Gürcistan Muhacirleri**
Re-Mention of a Migration Event: Georgian Emigrant Jülide AKYÜZ ORAT*

Özet

Osmanlı Devleti bir imparatorluk olarak pek çok dinî, millî, etnik topluluklara ev sahipliği yaptı. Bu gerçeğin yanı sıra özellikle 19. yüzyılda da ülkeye göç eden pek çok muhacire kapılarını açtı. Bu topluluklardan biri ülkemizin sınır komşusu olan Gürcülerdir. Uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalan Gürcistan toprakları, zamanla İran ve Rusya için de önem arz etti. Gürcistan coğrafyasının konumu, Osmanlılar ile İran ve Rusya gibi devletlerin taarruzuna sahne olmasına etkendi. Osmanlı Devleti ile Gürcistan arasındaki tarihi bağlar bu topraklardan Osmanlı ülkesine doğru bir göç hadisesine de etki etti. Bunda elbette bölgede yaşanan siyasî ve askerî olumsuzluklar, baskı, taciz gibi ahaliyi endişeye sevk eden hususlar da söz konusu idi. Bir diğer gerçeklik de sınırdaş olma durumu idi. Kendilerine en yakın buldukları Osmanlı ülkesi, gelenler için adeta sığınak oldu. Muhaceret konusunda oldukça zengin olan Osmanlı arşivi yol gösterici olup, bu kayıtlardan hareketle konuya katkı yapmak çalışmanın örüntüsüdür.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Gürcistan, Göç, Muhacir.

Abstract

The Ottoman Empire, as an empire, hosted many religious, national and ethnic communities. In addition to this fact, it also opened its doors to many immigrants who immigrated to the country, especially in the 19th century. One of these communities is the Georgians, who are our country's border neighbors. Georgian lands, which remained under Ottoman rule for many years, gradually began to gain importance for Iran and Russia. The geographical location of Georgia was a factor in its being the scene of attacks by the Ottomans, Iran and Russia. The historical ties between the Ottoman Empire and Georgia also influenced the migration from these lands to Ottoman lands. Of course there were also issues that worried the people in the region, such as political and military negativities, oppression, and harassment. Another reality was the situation of being neighbors. The Ottoman country, which they found closest to them, became a shelter for those who came. The Ottoman archive, which are quite rich in terms of immigration, is a guide and the pattern of the study is to contribute to the subject based on these records.

Keywords: Ottoman Empire, Georgia, Migration, Emigrant.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, julakyuz@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6064-6650, Türkiye.

Giriş

Göç mevzusu, insanlık tarihi boyunca hep var oldu, her dönemde, her mekânda. Göçlerin; siyasî, askerî, sosyal, ekonomik, beşeri gibi farklı tetikleyici unsurları ve toplu ya da bireysel göç etme gibi süreçleri söz konusudur. Bu çalışmada üzerinde durulacak olan Gürcü göçleri de bu sürece uygun bir yol takip etmiştir. Dolayısıyla konuyu anlamlandırabilmek için tarihsel bir süreçten bahsetmek gerekmektedir.

Gürcistan'ın da içinde bulunduğu Kafkasya; Asya ile Avrupa arasında bir köprü oluşturmuş, Derbend ve Daryal kapılarıyla kavimler göçüne yol vermesi nedeniyle de çok sayıda insanın birbiriyle kaynaştığı, tanıştığı, karşılaştığı bir saha olmuştur. Sultan II. Mehmed döneminde Kırım'ın fethi Kafkasya coğrafyası için belirleyici bir adım olmuştur. Gürcistan, Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında sıkışıp kalmış, Safevilerin Osmanlı Devleti'ne yönelik harekâtlarına destek vermiştir. Bu nedenlerle Sultan I. Süleyman döneminde Safevilere yönelik seferlerde Gürcistan'ın fethi tamamlanmıştır.¹

Rusların Kafkaslara ayak basmaları ve yerleşmelerinde Gürcülerin büyük rolü olmuştur. Gürcü beylerinden bazıları, İran ve Osmanlı Devleti'nin baskısından kurtulmak için Rusya'nın himayesine girmeyi avantajlı bulmuşlardı. Bunun için Gürcü Kralı Taymuraz 1658'de Moskova'ya gelmiş ve Çar Aleksey Mikhayloviç'ten, İran'a ve Osmanlı'ya karşı Gürcistan'ı korumasını istemişti.² Bu talep II. Katerina tahta geçince tekrar dile getirilmiş, Rusya'nın yayılmasına büyük önem veren Katerina buna sıcak bakmış ve gerekli emirleri vermişti. Gürcistan 1783 Temmuz'unda II. Katerina tarafından imzalanan bir fermanla Rusya'nın himayesi altına girmiş, Gürcü kralı II. Herakli de kendisini Çariçenin "vassalı" olarak tanımıştı. Çariçenin himayesindeki bütün Gürcistan soyluları Rus prensleriyle aynı haklara sahip oldular, ülkeyi korumak için tüm Gürcistan'a askerleri ve subayları Rus olan garnizonlar yerleştirdiler.³

19. yüzyılın başına kadar Balkanlar'da ve Karadeniz'in kuzeyinde hayli ilerleyen Rusya, 1801'de Gürcistan'ın himayesini üstlenerek Güney Kafkasya'nın işgali noktasında önemli bir köprübaşı tuttu. İran, Rusya'nın emperyalist uygulamalarla Kafkasyalıları tahakküm altına almasından önce, *Gülistan (1813)* ve *Türkmençay (1828) Antlaşmaları* ile Aras'ın kuzeyindeki bütün toprakları Erivan da dâhil Rusya'ya terk etti. Bu durum Rusya'nın işini kolaylaştırdı. Ayrıca, İran'ın Güney Kafkasya siyaseti üzerindeki etkisi sona erdi, Dağıstan kabilelerinin İslam dünyası ile olan teması kesildi, Azerbaycan hanlıkları topraklarının Rusya'ya katılmasını hızlandırdı. Kafkas Dağları Ortadoğu ülkelerini Rus istilâsına karşı koruyan bir engel olmaktan çıktı. Kafkasya, Rus tehdidinin Akdeniz'e, Hint Okyanusu'na ve Orta Asya'ya yönelmesini kolaylaştıran bir üs haline geldi.⁴

1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı akabinde imzalanan 15 Eylül 1829 Edirne Muahedesi ile Kafkasya'da Kuban Irmağından Batum'a kadar bütün Doğu Karadeniz sahilleri Rusya'ya bırakılıyordu. Böylelikle şimdiki Türk-Rus sınırı ortaya çıkıyordu, Ahılkelek, Ahıska gibi Gürcistan'da Türkler ile meskûn yerler de Rusya'ya bırakılıyordu, sadece Batum Osmanlılarda kalıyordu. Bu antlaşma ile ilk defa Anadolu'dan toprak koparan Ruslar, Bayburt, Muş, Eleşkirt, Beyazıt, Kars ve Ardahan bölgelerinden çekilerek, Kuban ağzından Çürüksu'ya kadar Karadeniz'in doğusundaki yerleri savaş tazminatı olarak almıştı.⁵

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra 2 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması ile Soğanlı Dağları'na kadar Ardahan, Kars, Batum ve Beyazıt'ın Ruslara bırakılması kabul olmuştu. Osmanlı Devleti bu toprakları, Türk ordusunun Kafkasya'ya yaptığı saldırılardan doğan zarar karşılığında terk ediyordu. Ruslara bırakılan bu topraklardaki halkın göç etme ve mallarını diledikleri şekilde satma hakları serbestti, ancak 3 yıl içinde göç etmeyip yerlerinde kalan ahali Rus uyruğu olacaktı. Rusya, Ardahan,

1 Remzi Kılıç, *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, IQ Yayınları, İstanbul 2006, s. 283-86.

2 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye Ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 35.

3 Alexandre Grigorianz, *Kafkasya Halkları Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, Çeviren: Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yayınları, s. 22.

4 W.E.D Allen. - Paul Muratoff, *Kafkas Harekâtı 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırdaki Harplerin Tarihi*, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1966, s. 21.

5 Halit Özdemir, *Artvin Tarihi*, Egem Matbaacılık, Artvin 2002, s. 161.

Kars, Batum sancaklarında yerli Müslüman-Türk ahaliyi uyuşturma ve Ruslaştırma, Türkleri kendi yerlerinde azınlığa düşürmek, yerli ahalden ileri gelenleri memnun etmek için unvan ve memuriyetler vermek gibi farklı politikalar uyguladı. Elviye-i Selase savaş tazminatı olarak verildikten sonra Ruslar, Ardahan sancağının çoğu kazalarını Batum'a, Ardahan'ın Oltu kazasını da Kars'a bağlayarak Kars ve Batum'u Oblast denen askerî bir vilayet yapmışlardı. Yerli Türk ahalesinin toprak mülkiyeti tanınmayarak 1855 Arazi Nizamnamesi tatbik edildi. Bu iki askeri vilayette halkın toprak mülkiyeti kaldırıldı ve bütün arazi Gazonni, yani devlet malı sayıldı. Buralardan göç edenler bıraktıkları tapulu arazilerini kimseye satamadılar, işletme hakkını da devredemediler.⁶

İşte tüm bu süreç başta Batum olmak üzere Ahıska, Çürüksu gibi Gürcistan topraklarından Osmanlı ülkesine doğru bir göçü tetikledi. Gürcü muhacirleri hakkında yapılan çalışmalarda öne çıkan Batum muhacirleridir. Bu nedenle Batum muhacirleri ile ilgili bir kaç çalışmadan bahsetmek yerinde olacaktır. Muammer Demirel, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Artvin ve Batum göçmenlerini ele aldığı çalışmasında, Batum sancağının Ruslara terk edilmesinden sonra göç hareketlerinin yoğunluk kazandığını, süreç içinde göçler azalmışsa bile Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam ettiğini belirtmektedir.⁷ Zehra Arslan ise 1914-1930 yılları arasında Batum göçmenlerini ele almaktadır. Söz konusu çalışma hem Osmanlı Devleti dönemini hem de Cumhuriyet dönemini kapsamaktadır.⁸ Nıksar Kazası Sorhun Köyü örneğinde ele alınan bir başka çalışmada Batum ve havalisinden gelen muhacirlerin oluşturduğu 13 köy bulunduğu tespit edilmiştir.⁹

Gürcistan'da Yaşanan Hadiselerin Çıldır Sınırından Yansıyan Bilgileri

19. yüzyılda Çıldır, valiler tarafından yönetilen bir sancaktı.¹⁰ Osmanlı Devleti elçilikler kurulmadan önce yabancı ülkelerden haber alabilmek için sınır bölgelerinden faydalanıyordu. Çıldır da Osmanlı Devleti'nin doğudaki gelişmelerden haber alma merkeziydi. Bölgede Rusların gittikçe artan nüfuzu İstanbul ile sürekli bir haberleşmeyi gündeme getirmiştir. Kafkasya bölgesinin siyasi oluşumlarının farklılığı kadar sakinleri de farklı idi. Bu nedenle bölgelerde yaşayan etnik topluluklar arasında meydana gelen çeşitli mücadeleler Osmanlı Devleti'ni de ister istemez ilgilendiriyordu. Bu topluluklardan biri olan Lezgiler ile Tiflis Hanlığı arasındaki anlaşmazlıklar uzun müddet devam etmiştir. 1784-85'de Lezgiler, Tiflis üzerine yürümüşler, Dağıstan hanları Gümüshane ve Tiflis kalesini kuşatmış, madenleri zapt etmişlerdir.¹¹ Ereğli Han'ın Rusya ile ittifak halinde olduğu, bu ittifakta Ereğli Han'ın kötü niyeti varsa, Memalik-i Rum, Azerbaycan, İrevan hanlığına saldırırsa bütün Azerbaycan ve Dağıstan ümerası ittifak ederek savaşıacaklarını Çıldır Valisine bildirmişlerdir.¹² Bu tarihin hemen ardından Tiflis'e gelen Lezgi askerleri Vahan kalesini zapt ettikten sonra erkekleri katletmişler, sıbyan ve kadınları Ahıska'ya sürmüşlerdir.¹³ Tiflis Hanı ile muharebe etmek isteyen 30.000 kadar Lezgi ve Dağıstan askeri Çıldır'a gelmiştir.¹⁴ Bu askerlerden 12.000 kişilik Dağıstan askerleri reisleri Avar hakimi Ümmü Han maiyetinde Çıldır'da konaklamışlardır.¹⁵ Osmanlı Devleti himayesinde olan Tiflis Hanı Ereğli Han'ın Dağıstan Lezgilerinin ülkesine saldırmamaları için sürekli haberler göndermiştir.¹⁶

1786-87'de Dağıstan'da bulunan Lezgilerin, Tiflis Hanı Ereğli Han'ın memleketine tecavüz etmeleri Ereğli Han Osmanlı Devleti'nin tabiyetinde bulunduğu için hoş karşılanmamıştır. Çıldır'a gelen Lezgilerin Müslüman oldukları için misafir olarak Çıldır'da barınmaları Lezgilerle Ereğli Han

6 Özdemir, *Artvin Tarihi*, s. 206.

7 Muammer Demirel, "Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra)", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S: 40, Erzurum 2009, s. 319-320.

8 Zehra Arslan, "Batum Göçmenleri (1914-1930)", *bilig*, Güz 2014, S: 71, s. 43-61.

9 Orhan Özen, "Nıksar Kazası Sorhun Köyünde Muhacir İskanı: Batum Muhacirleri Örneği", *International Anatolia Academic Online Journal/Sosyal Bilimler Dergisi*, 2021, S: 7/2, s. 41.

10 Feridun Emecen, "Çıldır Eyaleti", *DİA/8*, İstanbul 1993, s. 300-301.

11 BOA. HAT, 19/879.

12 BOA. HAT, 4/113.

13 BOA. HAT, 25/1245.

14 BOA. HAT, 20/971.

15 BOA. HAT, 25/1244.

16 BOA. C. DH, 286/14298.

arasında soğukluk yaratmıştır. Osmanlı Devleti Ereğli Han ile arasındaki dostluğa ve komşuluğa aykırı harekette bulunmak istememiştir.¹⁷ Akabinde Tiflis Hanı Ereğli Han, Rusya'ya meyletmekten vazgeçerek Osmanlı'ya itaat edeceğini bildirmiştir. Hatta Divan Kâtibi Tahmuras ve Berat oğlu Oseb'i ve akrabasından iki kişiyi Çıldır Valisine göndererek rehin vermiştir. Ancak, bu konuda dikkatli olunması gerektiği Prusya elçisinin tahrirlerinde de yer almıştır.¹⁸ Bu konuda bölgeden gelen haberlerde Ereğli Han'ın Osmanlı Devletine meylediyor gibi görünmesine rağmen aslında "Moskovlu" ile müttehid olduğu belirtilmektedir.¹⁹

Bölgedeki nazik durumun fark edilmesi bölgeden gelen haberler sayesinde. Örneğin; 1818-19'da Çıldır Valisi Benderli Ali Paşa, sadarete gönderdiği tahrirde Gürcistan-Ahıska ilişkileri, Rusya'ya karşı yapılması planlanan Gürcü ayaklanmaları, Gürcülerin Türklere temayülleri olduğuna dair bilgiler vermiştir.²⁰ Rus tahakkümünden bıkan Gürcüler Osmanlı tabiliğini Ruslara tercih etmişlerdir. Gürcistan beyleri, racalar ve Tavatlar (Gürcistan beyi) Çıldır Valisi Ali Paşa'ya gönderdikleri mektuplarda Osmanlı Devleti'ne hizmet edeceklerini, devlete sadık kalacaklarını ve ubudiyetlerinin kabulü ile reddedilmemelerini temenni etmişlerdir.²¹ Ancak, 1819-1820'de Gürcistan'dan Osmanlı ülkesine iltica eden Gürcülere Rusya'nın takındığı olumsuz tavır sonucunda açıktan yardım yapılamamıştır.²² Tam da bu tarihlerde Tiflis eski Hanı Aleksandr Han bir süreliğine Osmanlı topraklarına sığınmıştır. Aleksandr, geçici olarak bulunduğu Dağıstan'daki ikametinden Çıldır'a gelmiş ve İran hükümeti mihmandarı tarafından teslim olunmuştur.²³

Kafkasya bölgesinde uzun süre hakimiyet süren Osmanlı Devleti'ne bölge halkının temayülünde bu geçmiş elbetteki etkili olmuştur. Örneğin; 1828-29'da Ahıska'nın Ruslarca istilasından sonra Livana, Acaralar, Tavusker, Ardanuç halkı Rusya'ya tabi olmamaya karar vermişlerdir. Bu kararlarını desteklemeleri için de Çıldır Beylerbeyi Ahmed Paşa ile haberleşmişlerdir.²⁴ Yine Görye Sancağı zabiti Mamye'nin vefatından sonra halk Rusya'nın tayin edeceği zabite itaat etmeyeceklerini açıkça bildirmişlerdir.²⁵

Bursa Civarında Gürcülerin İskan Manzaraları: Gelmek Sorun Değil

Geniş Osmanlı ülkesi muhacirler için elbette yerleşim mahalli bakımından çok avantaj sunuyordu. Sadece konumuz itibarıyla Gürcüler için değil, Çerkesler, Lezgiler gibi hem Kafkasya'dan hem de başka yerlerden gelen diğer muhacirler için de bu geçerliydi. Gürcistan muhacirlerinin başta Batum olmak üzere Ahıska, Çürüksu gibi bölgelerden geldiği belgelerdeki ifadelerden anlaşılmaktadır. Büyük mikyasta gelen muhacirlerin Osmanlı topraklarında Bursa'dan başlayıp Trabzon'u da içine alan -ki hem Bursa hem de Trabzon bugünkü sınırlarına nazaran daha geniş bir idari alan sahipti- Bolu'yu da içeren bir hatta iskân olundukları da yine arşiv belgelerinden tespit edilmiştir. Bu nedenle bu coğrafyadaki yoğun Gürcü muhaciri iskânını örneklendirmek daha anlamlı olacaktır.

Bursa ve civarı muhacir yerleştirmeleri için sıklıkla anılan bir bölgedir. Bursa sınırları içinde kalan Yalova, Gürcüler başta olmak üzere pek çok muhacir grubunun yerleştirildiği mekanlardan biridir. Bu yoğun göç iskânının en büyük sıkıntısı arazi sorunu olmuştur. Eylül 1883 tarihli belge bu sıkıntı konusunda; artık yeni muhacir gönderilmemesi, ahalinin zor durumda kalacağı tespitini içermektedir. Yalova vekil müdürlüğü ve diğer üyeleri Karamürsel Kaymakamlığı'na söz konusu nahiyenin arazisinin yeterli olmadığını dile getirmiş, hatta bölgenin eski ahalisinin dahi ziraat için başkalarına ait araziyi kullandığını, buna rağmen Yalova'ya yedi-sekiz yüz hanelik bir muhacir

17 BOA. C. HR, 12/552.

18 BOA. HAT, 24/220.

19 BOA. HAT, 194/9626.

20 BOA. HAT, 1195/44597.

21 BOA. HAT, 175/7584.

22 BOA. HAT, 1105/44604.

23 BOA. HAT, 1072/43875.

24 BOA. HAT, 1014/42484/A.

25 BOA. HAT, 768/36165/A.

kitlesinin iskân edildiğini belirtmişlerdir. Bu rakam görece büyüktür, bu büyüklük gelen için de var olan için de gerçekten sıkıntı yaratacak bir durumdur. Hem yerli halkın hem de gelecek muhacirlerin sıkıntıya düşeceği tespitlerinin kayıtlara geçirilmesi de vakıanın nazikliğini ortaya koymaktadır.²⁶

Geyve ve Sapanca idareleri bünyesindeki Balaban Çiftliği dâhilinde Alembey köyünde Gürcü muhacirleri iskân edilmiştir. Mayıs 1889 tarihli belge bunlara dair şikâyeti havidir aslında. Balaban Çiftlik-i Hümayun memuru Ali Rıza, idari makamlara verdiği istidasında çiftlik dâhilinde iskân edilmiş yedi-sekiz nefer Gürcü muhacirin orman kırıp tarla açtıklarını, kendilerine birçok kere tembih olunmuş ise de muhacirlerin ikazı dikkate almayarak ormanları kesmeye devam ettiklerini, Geyve Kaymakamlığı ve Sapanca Müdürlüklerine konuyla ilgili bilgi verdiğini ısrarla dile getirmiştir.²⁷ Çiftlik dâhilinde yerleştirilmiş olan muhacirlerin kendileri için tarla açmak istemeleri çok doğaldır, çünkü yeni bir yaşam için gelmişlerdi.

Gürcistan'ın Ahıska bölgesinden gelen kırk beş hane Ahıska muhacirlerinin iskânı için Bursa vilayeti İnegöl Kazası Erikli adlı mahal uygun görülmüştür. Fakat anlaşıldığı kadarıyla Gürcü muhacirler kendi aralarında sorun yaşamaktadırlar şöyle ki; bu kırk beş hanenin yirmi altısı ayrı, on dokuz hanesi ise başka ayrılmıştır, yani dağılmışlardır. Yirmi altı hane şimdi geri kalan on dokuz hanenin hisselerine tecavüz etmekte, aralarında ihtilaf yaşanmaktadır. Bu konuda dava açılmış, komisyona çeşitli kereler müracaat edilmiş ise de sonuç çıkmamıştır. Belki de devlet muhacirlerin kendi işlerine pek karışmak istememiştir. Bu soruna ilaveten Erikli'de iki mahalde iskân edilen on dokuz hane Ahıska muhaciri kendileri için bina yapmak istemiş, arazi civarında cereyan eden suyun kirinin alt taraftaki muhacirlere zarar vereceği endişesi oluşmuştur.²⁸

İnegöl Kazasına tabi Evliya Hamamı civarında Gürcü muhacirleri Celce adıyla bir köy kurmuşlardır, ilaveten daha sonra beş aded daha muhacir köyü kurulduğu anlaşılmaktadır. Kurulan bu köylerde birer mescit ve mektep inşa edilmesine dair yapılan yazışmalara istinaden mescidin masrafının evkaf-ı hümayun hazinesinden, mektebin masrafının ise maarif bütçesinden karşılanması kararlaştırılmıştır. Bu inşalar için toplam inşaat masrafı kırk altı bin dokuz yüz otuz sekiz kuruş tutmuştur, ahalinin yardımı haricinde kırk bin beş yüz seksen dokuz kuruş mescitler için ayrılmış, geri kalanı, yani altı bin üç yüz kırk dokuz kuruş da mektep inşası için tahsis edilmiştir.²⁹

Gemlik İhsaniye Köyünde iskân edilen Gürcü muhacirlerin talepleri uzun süre çözüme kavuşmamıştır. 1894 tarihinde oluşturulan belgeye göre devlete, Pazarköy Kazası dâhilinde 250 dönüm boş arazi bulunduğu bilgisi verilmiştir. Belki de bu bilgiyi haiz olan İhsaniyeli Gürcü muhacirler köylerinin arazisinin ziraat için elverişli olmadığını, bu nedenle de boş arazilere yerleşmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu başlangıçta pek makul bir talep olsa da işin aslı öyle değildir. Muhacirlerin bir kısmı köylerini terk ederek arazide bina yaparak yerleşmek istemekte, yerli ahali ise Gürcü muhacirler hakkında bir takım iddialar nedeniyle bu talebe olumlu bakmamaktadırlar. Bunun üzerine söz konusu mahalle bir memur gönderilmiş ve tahkikat yaptırılmıştır. Muhacirlere inşaatı tatil etmeleri, köylerine geri dönmeleri ve sonuca göre hareket etmeleri tembih olunmuştur. Fakat bunların orada yerleşmek niyetinde oldukları anlaşılmış, bu duruma ön ayak olanlar merkez vilayete celp edilmiş, muhacirlerin köylerine geri dönmeleri istenmişse de muhacirler muhalefet etmişlerdir. Belgenin son kısmında muhacirlerin yaptıkları olumsuz davranışlar nedeniyle yerli ahali ile aralarına husumet girdiği ve tahkikat bitmeksizin kendi başlarına araziye yerleşmelerinin sorun teşkil edeceği tespitleri söz konusudur.³⁰

Yukarıdaki hadisenin devamında İhsaniye Köyü'ne yerleştirilen Gürcü muhacirleri bu konuda ısrarcı görünmektedirler. Şöyle ki yerli ahali hayvanlarını otlattıkları meranın kendilerine ait olduğunu, Gemlik kazası dâhilinde yeniden inşa olunan İhsaniye Köyü'nde iskân olunan Gürcü köyü muhacirlerinin meraya müdahalede bulduklarını dile getirmektedirler. Yerli ahalinin mera olarak kullandıkları arazinin Gürcü muhacirleri tarafından yerleşilmek istenen boş arazi olduğu anlaşılmaktadır.³¹

26 BOA. Y. PRK. KOM, 4/24.

27 BOA. HH. THR, 468/52.

28 BOA. HH. THR, 468/84.

29 BOA. İ.EV.18-20.

30 BOA. BEO, 610-45692.

31 BOA. DH.MKT, 388-53.

Pazarköy’de iskân edilen Gürcü muhacirlere ait bir başka kayıt 1901 Nisan tarihidir. Bu kayda göre Bursa vilayeti Pazarköy Kazasının Hamzaali mevkiinde Gürcü muhacirlerinin karyelerinde bir cami inşa ettirilmesi talebi gündeme gelmiştir. Bu talep hakkında Pazarköy Kazası idare meclisi azasının devlet katına sunduğu istidası söz konusudur.³²

İzmid ve Bolu sancakları dâhilinde yerleşen Gürcü muhacirlerin yaşadığı bir takım sorunlar devletin ilgisine mazhar olmuştur; Gürcü muhacirlerin her gün birbirlerini ya öldürdükleri ya da yaraladıkları gibi kamuyu endişelendirecek bir tespit ortadadır. 1891 tarihli belge bu durumun önlenmesi için hükümete müracaat edildiğini göstermektedir. İzmid mir-livası bu konuda münasip bir tedbirin alınması gerektiğini dile getirmektedir. Yapılan tahkikatta söz konusu muhacirlerin en adi bir mesele için birbirlerine zarar verdikleri, ölenlerin yakınlarının bu konuda hükümete müracaat etmek yerine kan davası mantığında hareket ettikleri, intikam almak istedikleri ve bu durumun muhacir arasında günden güne arttığı, üstelik diğer kabileleri ve yerli halkı dahi etkileyebileceği şeklinde tespitleri söz konusudur.³³

İzmid sancağına tabi Hikmetiye karyesinde yaşayan ve memur olan Hamid’in talebinden kendisinin Gürcü bir muhacir olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti tebaasından olarak Hamid, devlet makamına sunduğu arzında göç sırasında kız kardeşi Nunuş Hanım’ın yetişemediğini, kocası Hasan ağa ile birlikte Batum’a bağlı Upneh karyesinde kaldıklarını anlatır. Kız kardeş Nunuş Hanım’ın kocası Hasan ağa daha sonra vefat etmiş, eşinden ve babasından intikal eden miras onun bunun elinde kaldığından Nunuş sefaletе düşmüştür. Hamid kız kardeşini getirmek üzere bizzat kendisinin ya da bir aracının oraya gitmesine izin verilmesini, kız kardeşinin emval ve eşyasını ele geçirenlerden bunların tahsilini talep etmektedir.³⁴

Hüdavendigar vilayetine dâhil Armudlu nahiyesi Arnavud köyünde çok menfi bir hadise vuku bulduğu Mayıs 1915 tarihinde kayda geçmiştir. Söz konusu olumsuzluk Armudlu Köyü ahalisinden Leylioğlu Vasili adlı zımminin köy civarındaki değirmenden kaçırılarak dağa kaldırılmasıdır. İşin kötüsü bu işi yapanların yedi kişilik bir Gürcü muhaciri grubu olduğu beyanındır. Yalova kazasının bu durumu soruşturması talebi üzerine kaymakam uğraş vermiş, Vasilin fidyе vermeksizin kurtarılmasını sağlamıştır. Vasil kurtarıldıktan sonra görevliler eşkıyanın hüviyetlerini tespitine çalışmaya devam etmişlerdir.³⁵

Bursa vilayetine yoğun bir Gürcü muhacirinin iskân olunduğunu yukarıdaki örneklerin yanı sıra aşağıda yer alan tablolaştırılmış verilerden teyit etmek olasıdır. 18 Haziran 1903 tarihli belge İnegöl’deki Emlak-i Hümayun arazisinde Batum muhacirleri için kurulmuş köyleri göstermektedir.³⁶

32 BOA. Y.MTV, 205/91.

33 BOA. YPRK. ASK, 84-35.

34 BOA. HR.TH, 178-11.

35 BOA. DH.EUM, 3. Şb 4-50.

36 BOA. HH. THR, 473/3227; *Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri/I*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s. 538-542.

Köy ismi	Teşkil Şekli	Mevkisi	İzahat
Merzukiye nam-1 diğer Çatalahlat	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Karakoca yaylak-1 hümayunu	36 numara ve 15 Haziran 1315 tarihli emirname ile
Mesar nam-1 diğer Yörtükpınarı	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Karakoca yaylak-1 hümayunu	174 numara ve 14 Şubat 1317 tarihli emirname ile
Feyziye karyesi	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Birinci Alaçam yaylak-1 hümayunu	8 numara ve 29 Mart 1307 tarihli emirname ile
Mürüvvet nam-1 diğer Bataklı	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Gölcük yaylak-1 hümayunu	6 numara ve 19 Mart 1316 tarihli emirname ile
Gülbahçe karyesi	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Gölcük yaylak-1 hümayunu	300 senesinde iskân eylediği
İclaliye nam-1 diğer Erikli	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Ağılkaya yaylak-1 hümayunu	50 numara ve 13 Ağustos 1308 tarihli emirname ile
Hamidiye nam-1 diğer Gazelli	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Sarıçayır yaylak-1 hümayunu	1299 senesinde iskân eylediği
Hayriye karyesi	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Gökyarı yaylak-1 hümayunu	1292 senesinde iskân eylediği
Hilmiye karyesi	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	İkinci Alaçam yaylak-1 hümayunu	1299 senesinde iskân eylediği
Saadet nam-1 diğer Alaçam	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	İkinci Alaçam yaylak-1 hümayunu	24 numara ve 25 Mayıs 1312 tarihli emirname ile
Mesruriye nam-1 diğer Bahçekaya	Batum muhacirlerinden sonradan teşkil edildiği	Kazmut yaylak-1 hümayunu	24 numara ve 17 Temmuz 1310 tarihli emirname ile

Tablo 1: İnegöl'de Batum Muhacirleri İçin Kurulan Köyler

Tabloya dikkat edilirse en erken kayıt 1292/1875-76 tarihine denk düşmektedir. Bazı köylerin eski isimleri kayıtlıdır ki onomastik açıdan da kıymetlidir. Devlete ait arazilerde ve sonradan sırf Batum muhacirleri için köyler kurulduğunu da yine görmek mümkündür.

Trabzon Vilayeti İskânları

Bu başlık altında Gürcü muhacirlerin Canik, Trabzon, Ünye, Fatsa, Ordu, Samsun, Sinop gibi geniş bir coğrafyadaki iskânlarından bahsedilmektedir. Bu mahallerde meydana gelen olaylara ilişkin kayıtlar ve yazışmalar Trabzon Vilayetinden ya gelmiş ya gitmiştir. Bu coğrafyadaki iskânlarla ilgili belgeler daha çok asayiş temelli üretilmiştir. Bu nedenle hemen her yerleşim bölgesinde bu tür şikâyetler söz konusudur.

Mesela Ünye Kazası'nda Gürcü muhacirlerin yerli halka (ahali-i kadime) yaptıkları mezalim ve taaddiyat yaptığı şikâyetleri dile getirilmiştir. Gürcüler burada iskân edildikleri halde bu tür hareketlere cesaret etmekte beis görmemişlerdir. Yerli ahali yapılan zulüm nedeniyle bir kısmının Rusya'ya hicret edeceğini ya da başka bir yere nakil olacakları mecburiyetini dile getirmişlerdir. Hatta bu konuda İslam, Hristiyan bir hayli imza toplanmış, Ermeni patrikliğine sunulmuştur.³⁷

Ünye Kazası'na yerleştirilen Gürcü muhacirleri hakkında 1887 tarihinde bir yoğunluk bulunmaktadır. İlk etapta Ünye Kazası ve civarında yerleştirilmiş olan Gürcü muhacirleri sonradan Konya ve Ankara'ya gönderilmişlerdir. Ünye ve civarına yerleştirildikleri halde ülke içinde bir başka vilayete neden gönderildikleri de yine belgeden anlaşılmaktadır. Şöyle ki belgede “bunların eşirradan ve eşkıyaya yataklık yolunda ihlal-i emniyet” ettikleri, gittikleri yerlerden kaçarak geri geldikleri anlatısı vardır. Ancak bu gürühtan sekiz-on kadar aile daha sonra geri gelmek istememişler, merkezden uzak mahallere gönderilmeleri için Trabzon vilayeti ve Canik mutasarrıflığından

37 BOA. DH.MKT, 1440-8.

telgraflar gönderilmiştir. Bu tespitlere istinaden hükümetten yakın vilayetlere gönderilen ve kaçan Gürcülerin geldikleri mahallere iade edilmesi, oralarda iskânları münasip bulunmuş, henüz bir tarafa gönderilmeyenler ise bu tür hal ve hareketlerde bulunmayacaklarına dair teminat vermişlerse de uzaklaştırılmaları uygun görülmüş, ikâmetlerine ruhsat verilmesi konusunda istişare yapılması istenmiştir.³⁸

Yukarıdaki tarihe istinaden benzer olaylar devam etmektedir. Canik sancağında asayişin temini için Gürcü muhacirlerinden sekiz-on kadarının münasip mahalle iskân edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konuda Trabzon vilayetinden gelen emirle Sivas'a gönderileceklerin gerekli mahallere yerleştirilmesi istenmiştir. Gürcü muhacirlerin Trabzon vilayetine civar Niksar Kazası'nda yerleştirilmesi, zararlı bazı şahısların asayişsizliğine katkı vereceğinden bunların başka yerlere iskânları ön görülmüştür. Ankara veya Sivas'ın Gürcü olmayan ve Trabzon hududundan oldukça uzak kazalara müteferrikan iskânı, şakavet olaylarının engellenmesi konusunda uygun yol bulunmuştur.³⁹

Yine bu tarihi içeren iki adet belge Trabzon vilayetinde iskân edilmiş Gürcü muhacirleri hakkında adeta bir değerlendirmedir. Canik mutasarrıflığı telgrafları ve başka telgraflar ile yerli halkın feryatları Gürcü muhacirlerin sekiz seneden beri hem yerli halka hem de Hristiyan ahaliye yaptıkları zulüm, fenalık, zarara dairdir. Belge, Gürcülerin topluca iskân edilmesindeki fahiş hatayı anlamayanları şimdi itham etmenin faydasız olduğundan dem vurmaktadır. Canik sancağında toplam yüz elli nefer zabitanın asli hizmetlerini yapmalarına bile yeterli olmayıp yüz nefer geçici zabtiye istihdamı için izin istenmektedir. Şakilikte bulunan Gürcüleri silah yoluyla tedib etmek yerine başka bir vilayete iskân ettirilmesinin asayişe peyder-pey katkı vereceği, başka bir mahalle iskânın Rusya'ya hicret eden Hristiyan tebaanın hicretinin önlenmesi hususunda esaslı bir tedbir olduğu, böylelikle yerli ahalinin kurtarılmış, gelecekte Gürcüler nedeniyle meydana gelecek mahzurların ise ortadan kalkmış olacağı ön görülmüştür. Üstelik bu tutum diğer kavimlere de örnek olur gibi bir yaklaşım söz konusudur.⁴⁰

Yukarıdaki dosyada yer alan ikinci kayıta Ali Paşa adlı bir devlet görevlisi zikredilmektedir. Belgenin içeriğinde; şakavetvari hareketlerde bulunan sekiz-on kadar Gürcü muhacirlerin başka bir mahalle nakillerinin uygun bulunduğu belirtildikten sonra bunların reislerinden mir-liva Ali Paşa'nın bu havalide bulunmasının cüret ve cesaret verdiği yer verilmiştir. Ali Paşa'nın askeriye haiz olduğu, neresi ferman ve hangi memuriyet tevcih edilmiş ise ifa ettiği, Paşa'nın ailesi ile birlikte İstanbul'a gönderilmesi emrolunmuştur.⁴¹ Söz konusu şahıs Osmanlı devlet adamlarından biri olarak bilinen Çürüksulu Ali Paşa'dır. Osmanlı Devleti hizmetinde yer alan Ali Paşa, soylu yerel hanedan Gürcü Tavdgiritzelerin önde gelen isimlerinden birisidir. Bu aile Çürüksu'nun yönetici ailesinden olup, köklü bir geçmişe sahiptir. Ali Paşa ile kardeşi Osman Paşa bu ailenin etkili kişileriydiler. Trabzon vilayetine göçmeden önce Batum-Çürüksu bölgesinde faal olan Ali Paşa hem askeri hem de toplumsal nüfuz sahibidir. Ali Paşa 1860'larda resmi görevli kaymakam olarak Ordu'ya atanmıştı. Kırım Savaşı ve 93 Harbi esnasında Gürcü yerel gruplarla ilişkisini sürdürmüş, Gürcü olan bu gruplardan bazıları Ali Paşa'nın komutası altında milis kuvvetler olarak 93 Harbi'nde Batum-Çürüksu bölgesinde Rusya'ya karşı savaşmıştır. Ali Paşa'ya askeri mir-livalık rütbesi üzerinden savaşın bitimine kadar maaş ödenmiş, kardeşi Osman Paşa'ya da üçüncü dereceden bir adet Mecidiye nişanı verilmiştir.⁴²

Batum Gürcü muhacirleri Sinop sancağı dâhilinde Karasu Ağyunluk adıyla anılan mahalde iskân olunmuşlardır. İfadelerine göre sekiz seneden beri bir saat mesafede yer alan Kaldırayak Köyü'ne ilhaken idare olunan bu elli beş hane Batum Gürcüleri bu karyeden ayrılmak ve ayrıca bir karye teşkil etmek istemektedirler. Bu isteklerinin yönetim bakımından hayırlı ve uygun olacağı vurgusunu yapmışlardır. Gelen cevap ham arazi üzerine bina inşa edilerek köy veya mahalle teşkilinin padişahın iradesi neticesinde olduğudur. Ancak muhaceret eden aşiretler ve kabilelerin iskânının

38 BOA. A.MHK.MHM, 497/60.

39 BOA. DH.MKT,1438-75.

40 BOA. İ.DH, 1031-81206.

41 BOA. İ.DH, 1031-81206.

42 Hamdi Özdiş, "19. Yüzyıl Sonlarında Trabzon Vilayetinde Muhacir ve Yol Meselesi Bağlamında İdari Taksimat", *Hacettepe Üniversitesi CTAD*, S. 8, Ankara 2008, s. 5-40.

kolaylaştırılması için evlerin gecikmeksizin inşası, yeniden teşkil olunacak köy ve mahallelerin imam ve muhtarlarına mühürler verilmesi ve münasip bir isim konulması gibi ayrıntılar dile getirilmiştir. Yeni oluşturulacak köyün Abdurrahman Bey/Paşa şeklinde anılması mahallince uygun görülmemiş, köyün Kaldırayak Köyü'nden ayrılması ve müstakil karye olması, başka bir isim verilmesi karara bağlanmıştır.⁴³

Çarşamba taraflarında türeyen ve takip edilen eşkıyadan şaki Minasoğlu çetesine bir kaç Gürcü muhaciri, ilaveten Kayıkcıoğlu denilen çetenin de dâhil olmasıyla eşkıya sayısının arttığı Aralık sonları 1895'te kaydedilmiştir. Çarşamba haricinde Ünye, Terme kaymakamlıkları ile tabur ağaları da eşkıya takibine katılmış, eşkıyalığın devam etmesinin caiz olmayacağı, takip memurları kifayet etmediği için de bir kaç asakir-i redife müfrezesinin ilavesinin gerektiği belirtilmiştir.⁴⁴

Trabzon alaybeyliğinden gelen bir telgrafnamede benzer eşkıyalık hareketlerinde Şirinoğlu avanesi ile birlikte hareket eden Gürcü muhacirlerinden Mehmed adlı biridir. "Meşhur eşkıyadan" olarak nitelendirilen bu guruh Samsun sancağı seyyar zabıta müfrezesi tarafından ele geçirilmiştir.⁴⁵

Nisan 1902 tarihli kayıt Gürcü muhaciri Sinoplu Süleyman ve avanesinin kaçakçılık şikâyetini belgelemektedir. Süleyman, beş arkadaşı ile birlikte Sinoplu Seyyid Reisin kotrasıyla kaçakçılık yapmaktadırlar. Kaçakçılık vukuatında otuz aded Yunan martini, bir miktar tüfek ile fişenk Akçay iskelesine ihrac edilmektedir. Kaçak mallar Akçay iskelesinden Niksar'a nakl olunmakta, oradan karşılığında otuz denk kaçak tütün ile kotraya geri dönülmektedir. Buna dair alınan bilginin tahkikatının yapılması emr edilmiştir.⁴⁶

Gürcü muhaciri olup Trabzon vilayeti Ordu kasabasında köyleri gezerek mezalim ve zorbalık yapan Baçinzade Ahmed adında bir kişidir. Aslında Baçinzade Ahmed daha önce bu nedenle cezaya çarptırılmış, oralardan uzaklaştırılmış ise de bir şekilde yeniden peyda olmuş, Baçinzade Ahmed'in her nasılsa mahalli hükümetin ilgisine mazhar olduğu anlaşılmıştır. Bu mazhariyet nedeniyle Ahmed tekrar mezalim ve zorbalığa yeltenmiş, çarşı içinde kaymakam olduğu halde silah atmaya cüret etmiştir. Canını kurtarmak için camilere sığınan ahali üzerine hücum etmiş, ahali korkuya kapılmış, dükkâncılar dükkânlarını kapatıp gitmiştir, yani epey bir gürültü kopmuştur. Emniyet ve asayiş sorunları çıkararak, buna cüret eden Baçinzade Ahmed hakkında bir işlem yapılmadığı, serbestçe gezdiği ifade edilmiştir.⁴⁷

Geç bir tarihte, 1907'de Gürcü muhacirlerin mezalimi tekrar gündeme gelmiştir. Ordu kazasına tabi Bolaman nahiyesi ahalisinden bir takım kişiler Fatsa kazası merkezinde toplanarak nahiyeye tabi Kabakdağ ve Sancak karyelerinde iskân olunan Gürcü muhacirlerinden şikâyet etmişlerdir. Bu şikâyet telgrafla Trabzon vilayetine bildirilmiş, tahkikat için vilayet baş kâtibi Arif Efendi görevlendirilmiştir.⁴⁸

Gürcü Muhacir Bir Aile: Sahlaza Ailesi

Gürcü muhacirleri ile ilgili arşiv taraması sırasında bir Gürcü ailesinden dikkat çekici sıklıkta bahsedilmekteydi. Aile, Sahlaza Ailesidir. Bu aile Trabzon vilayeti dâhilinde iskân edilmiş, fakat yerli ahali ile sorun yaşamış, eşkıyalık yapmış, iskân olundukları yerlerden sürgün gibi ikinci bir muameleye tabi tutulmuşlardır. Hakkında bu kadar yazışma bulunan bu aile üzerinde durmak gerekti. Bu tür aile çalışmalarından yakın zamanda bahseden çalışma Oktay Özel'e aittir. Katamize Ailesi 1878-1882 yılları arasında Batum'dan yola çıkıp Ordu'ya göçen Çürüksulu bir Gürcü ailesidir. Bu aileye mensup olan yazar aile bireylerinin hafıza kalıntılarında hareketle sözlü tarih, arşiv, saha araştırması ve resmi kayıtları kullanmış, Gürcü muhacirlerin öyküsünün diğer muhacir grupları gibi benzer mücadeleler ve sıkıntılarla dolu bir öykü olduğunu kaleme almıştır.⁴⁹

43 BOA. İ.ŞD, 97-5771.

44 BOA. DH.TMIK,M 5-25.

45 BOA. YPRK.ASK, 53-40.

46 BOA. DH.MKT, 545-59.

47 BOA. DH.TMIK, M 147-25.

48 BOA. DH.MKT, 1181-31.

49 Oktay Özel, *Kiske Kuşunun Peşinde: Katamizeler (1835-1981)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2024.

Kasım 1891 tarihli belgenin ilk evrakı Trabzon vilayeti dâhilinde sakin Gürcü muhacirlerinin uygunsuz davranışları hakkındadır. Şikâyet konusu Gürcü muhacirlerinin yol kesmesi, gasbları, fidye talebi gibi şakavet ve mezalimleridir. Bu eşkıya grubu ile zabıta memurlarının çoğunun münasebeti olduğu, bunlardan birinin de Gürcü zabıta yüzbaşı Ahmed Bey olduğu iddiası vardır. Belgede yer alan yazışmaların bir kısmı Ahmed Bey'in bu iddialardaki payının gerçek olup olmamasının soruşturulmasıdır. Bu konuda maalesef muğlaklık mevcuttur. Ahmed Bey'in eşkıya sıkıştırıldıkça Rusya'ya savuşmalarını kolaylaştırdığı, zabıta hakkında zaten bir dolu şikâyet olduğu gibi hususlar ön plandadır.

İkinci kısım ise Canik sancağı Fatsa kazasında iskân edilen Gürcü Sahlaza kabilesinden Hasan ve biraderleri Hüseyin, Hafız Ahmed, Kurşum ve İskender adlı şahısların yerli ahaliye yaptıkları mezalim nedeniyle Sivas vilayetine nakl edildikleri bilgisini verir. Fakat bahsi geçenler firar ederek geri dönmüş, şakavete cüret etmiş ve ahali nezdinde bir heyecan yaratmışlardır. Muhacirler Fatsa'dan ayrılırken arazilerini satmak durumunda kalmışlar, Konya Vilayeti'ne nakl ve iskânları gündeme gelmiştir. Belgede muhacirlerin aslında iskân olunduklarından beri yerli ahaliye taaddiyatda buldukları, reisleri Hasan'ın şakilik ile şöhret kazandığı, yakalanarak uzaklaştırılırlarsa ahaliye fenalığa cüret edebilecekleri endişeleri mevcuttur. İşte burada merkez tabur ağası Ahmed Bey devreye girmiştir. Ahmed Bey'in bu gibi durumlarda hüsn-i tedbiri olduğu, tahsilat bahanesiyle Fatsa'ya gitmesi, Samsun'daki evinde esir Hasan ve Kurşum'dan başka diğerlerinin sessizce yakalanıp Samsun hükümetine teslim edilmesi gerektiği emredilmiştir. Hasan'ın hapisten ancak adliyece verilecek kararlar, Kurşum'un iade-i himmetinden sonra gönderileceği, diğer kardeşlerin de Konya'ya gönderilmesi için korunmaları gerektiği belirtilmiştir.⁵⁰

Yukarıda bahsedilen mevzu Ağustos-Aralık 1893 tarihli yazışmalara da sirayet etmiştir. Bahsi geçenler Fatsa Kazası dâhilinde iskân olunan fakat Konya'ya sürülen Gürcü muhacirleridir. Canik sancağı Fatsa kazası dâhilinde iskân edildikleri halde uygunsuz halleri nedeniyle Konya'ya sevk edilen Gürcü Sahlaza kabilesi rüesasından Hasan ve biraderleri Hüseyin, Kurşum, Hafız Ahmed ve İskender ile on yedi nüfusluk aileleridir. Konya'ya sevk edilen ailenin zaruret içinde olduklarına binaen kendilerine hazine tarafından kırk kuruşluk yevmiye tahsisi lüzumlu görülmüştür. İlginçtir ki yazışmada bu gruba yevmiye verilmekten ise Kastamonu veya Sivas vilayetlerinden birinde boş araziden münasip miktarda yer verilmesi, çift alet-edevatı ve hane tedariki yoluyla iaşelerinin giderilmesinin daha uygun bir yaklaşım olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda Sivas vilayetinden gelen cevapta; Saidabad nahiyesi Susun karyesinde Kars eski muhacirlerinin terk ettiği arazi kafi ise de hane inşası ve alet-edevat tedarikinin hane başına üç bin beş yüz kuruş gibi bir tutarı bulduğu ifade edilmiştir. Trabzon vilayetinden alınan telgrafta ise aileden bazılarının bir şekilde Samsun'da eski yerlerine gelmekte oldukları için Konya vilayetine “güzelce muhafazaları” için bilgi yazılmış fakat zor durumda oldukları için yevmiye talebinde bulunup buna müsaade olunmamıştır. İlâveten zabıta nezareti altında bulunan ve gelirden mahrum olanlara acizler gibi nan-ı aziz (ekmek) verilmesi bir usul olarak icab etmekte ise de bunun izne tabi olduğu ve uzak bir mahalle sürülmeleri izni cevaben yazılmış, münferiden ya da toplu şekilde Fatsa'ya ve civarına geri dönmelerinin de bölgenin eski ahali için bir göçe sebep olacağı gibi önemli tespitlerde bulunulmuştur.

Bu konu ile ilgili ikinci bir yazışmada Fatsa kazasında yaşayan yerli ahali ile muhacirler arasında bir anlaşmazlık olduğu ve başka bir yere nakilleri nedeniyle Konya vilayetine gönderilen Gürcü kabilesinden Sahlaza ailesi haşaratından bazılarının bir şekilde yine bu tarafa gelmekte oldukları bilgisine yer verilmiştir. Telgrafta ailenin gerçekten zor durumda olduğu, yevmiye talebinde buldukları fakat müsaade edilmediği yer almıştır. Bu nedenle ailenin başka bir yere sürgünlerinin gerektiği, Fatsa'dan giderken kendilerine verilen bir takım emlak ve arazilerin mazlum ahalinin selameti adına iki yüz yetmiş liraya satıldığı, arazide üretilen hububatın kıymetinin de kendilerine nakden verildiği, yani parasız olmadıkları, aciz durumda hayvan ve arazi zabt etmekten başka işi olmayanların Konya'da bir sanat ile iştilal edemeyecekleri gibi tespitlere yer verilmiştir.⁵¹

50 BOA. BEO, 13-929.

51 BOA. BEO, 361-27042.

Sahlaza ailesi ile ilgili bir başka yazışmanın ilki ailenin reisi Hasan'ın ifadelerini içermektedir. Trabzon vilayeti Fatsa kazasında meskûn Çürüksu muhacirlerinden on yedi kişilik ailesi ile Konya'ya sürgün edildiklerini belirten Hasan, aslında kendisine karşı bir iftira ve itham ile karşılaştığını dile getirmektedir. Kendisini kanun hükmü olmaksızın siyasi sebeplerle sürgün edilenler gibi gördüğü açıktır, üstelik bu durumdan masum olan ailesi de etkilenmiş, kendisine ve ailesine garz ve kötülük peşinde olanlardan bahsetmiştir. Hasan kendisinin hayli zaman askeriyede hizmet ettiğini, daha sonra zabtiyelik yaptığını, şakileri der-dest ettiğini, devletin ekmeğini yediğini belirterek şakavet gibi bir hadiseye tenezzül ve tevessül edemeyeceğinin aşikâr olduğunu belirtir. Zabtiyelik yaparken kazandığı maharet nedeniyle görevi bıraktıktan sonra birçok kez eşkıya takibine katıldığını ve kendisinin felaket sebebi olan bu iftiranın eşkıya tarafından bu nedenlerle atıldığını belirtir. Takibine katıldığı sekiz kişilik eşkıya grubunun yataklarını istihbar etmiş, pederi ve ailesi telef olmuş, kendisi de yaralanmış, şakiler on iki aded martini tüfeği ile birlikte hükümete teslim olmuşlardır. Hasan kendisi mükâfatlandırılmayı beklerken nefy, yani sürgün edilmeyi hiç hak etmediğini, Fatsa kazasında yatakları bulunan muteberandan Hocasade Halil efendi, Sürmelili Mahmud, Hacı Osman, Topaloğlu Hacı İsmail ve Hacı Haliloğlu Rüşdü efendi gibi şakilerin ve diğerlerinin kendisine felaket getirdiğini anlatır. Hakkında en küçük bir felakete sebep olmuş ise muhakeme edilmeye, kusuru ortaya çıkarsa da en büyük cezaya razı olacağını beyan etmiştir. Mahv olan ailesinin yanında hanesi tahrip olunmuş, enkazı yağmalanmış, ailesi Konya'nın havasıyla imtizac edememiş, her türlü ihtiyaca muhtac olmuşlardır. Yine devletten medet uman Hasan devletin buna izin vermeyeceğini bildiğini, ya ailesi ile birlikte ya da kendisi sahil yerlerin ticaretine alışmış olduğundan ticarete muvaffak olacağı için Kastamonu veya Sivas'a nakillerini talep etmektedir.

Hasan'ın dile getirdiği beyanlar üzerine yazılan ikinci belgede hadise yine ayrıntılarıyla kaydedilmiştir. Hasan ve ailesi Fatsa'dan ahaliye yaptıkları mezalim nedeniyle Sivas'a nakl edilmişlerse de firar ederek Fatsa'ya geri dönmüş, yerli ahali bu durumu pek olumlu bulmamış, ailenin sahip olduğu emlak ve arazi iki yüz lira bedel ile satılmış, Hafız Ahmed ve İskender ile beraber Samsun'a gönderilmiş, burada iskânları mahzurlu bulunduğu için de tekrar firar etmemeleri için uzak bir yere Konya vilayetine gitmeleri Trabzon vilayeti tarafından uygun bulunmuştur. Fakat aile Konya'da yaşamaktan pek memnun olmamış, havasını bahane ederek esir gibi yaşadıklarını, ya affedilmelerini ya da Kastamonu ve Sivas eyaletlerinden birinde iskân edilmelerini talep etmişlerdir. Hasan on yedi kişilik ailesinin acınacak durumda olduklarını, kendilerine boş arazi verildiği takdirde hane inşa ederek çiftçilik yapmalarını, bazılarının zabtiyeliğe kayd ve kabulleri teklif edilmesine rağmen kabul etmeyip yeterli maaşla memuriyete tayinlerini talep etmişlerdir. Sahlaza ailesine buldukları yerlerde geçinemezlerse hazine tarafından yevmi 40 kuruş bir meblağ belirlenmişse de senelik on dört bin dört yüz kuruşu bulan bu paranın verilmesi hazineyi zor durumda bırakacağından Kastamonu veya Sivas'ta arazi verilmesi, üç peşin kuruşla çift edevatı ve hane tedariki resmi makamlarca daha hayırlı ve faydalı görülmüştür.⁵²

Gürcü muhacirlerin ülke içindeki tekrar yolculuklarından biri 1893'te Konya'da bulunan yirmi sekiz muhacirin Sivas'a iskân edilmesi hikâyesidir. Söz konusu yirmi sekiz muhacirin kayıtlara geçmesi aslında bu şahısların nakliye masrafları nedeniyle. Nakliye masrafı iki bin altı yüz küsur kuruş tutmuş, paranın havale edilmesi imkânı olmadığından mal sandığından ödenmesi konusu vilayet defterdarından soruşturulmuştur. Maliye nezareti bu konuda iki bin altı yüz küsur kuruştan dokuz yüz seksen dört kuruşun vilayetin bu işe ayrılmış ödentisinden karşılanmasını, geri kalanın ise diğer masraflar kaleminden karşılanmasını uygun bulmuştur.⁵³

Tüm bu örneklerin yanı sıra muhacirlere sunulan bir hizmet olarak eğitim konusunda da gelişmeler yaşanmıştır. Bursa'ya yapılan iskânlarda muhacirler için kurulan köylerde mektep inşası örnekleri vardı. İlaveten eğitimle ilgili bazı kayıtlardan da bahsetmek mümkündür.

Batum Gürcü muhacirlerinden Şaban isimli bir çocuk eğitim hakkından istifade etmek için girişimde bulunmuştur. 1882'de Şaban, Mekteb-i Sultani'de "tahsili-i ulum ve muarefet" etmek üzere bir istida sunmuş ve Şaban'ın İstanbul'a gideceğinden bahisle gerekenin yapılması kaydedilmiştir.⁵⁴

52 BOA. BEO, 293-21935.

53 BOA. DH.MKT, 245-4.

54 BOA. MF.MKT, 74-151.

Benzer bir kayıt Sinop Karasu nahiyesi Hasandere karyesinde sakin Batum Gürcü muhacirlerinin çocukları için söz konusudur. Sinop sancağına bağlı bazı karyelerde sıbyan mektebi olmadığı için yeni mektepler inşası ve bunlara muallim tayini yapılması gerektiği belirtilmektedir. Sancak genelinde mektepler inşası talep edilmekle birlikte Hasandere Köy'ünde sadece muhacir çocukları için sıbyan mektebi açılmış, maarif muhasebesi mekteb muallimine geçici olarak aylık seksen kuruş tahsis etmiştir.⁵⁵

Kırım, Yenişehir ve Batum'dan gelen muhacirlerden bahsedilen 1890 tarihli belgede yine eğitim ile ilgilidir. Belgede Batum'dan hicret ederek İstanbul medreselerinde “muhacir” olarak kayıtlı bulunan öğrencilerin almaları gereken evrak ve hangi yollarla işlem yapacakları açıklanmaktadır. İlk olarak kesin hicret edenler ve geçici olarak gelenlerin ayrımı yapılmış, kalıcı olanlara tezkire-i Osmaniye verilmesi kararı uygulanmıştır.⁵⁶

Sonuç

Çalışmamızda belirtilen, üzerinde durulan hususlar ne ilktir ne de son, muhacir çalışmalarında benzer tespitler hemen her çalışmada yerini alır.

İnsanoğlunun her dönem başına gelen hazin hikâyelerinden biri göç konusudur. Girişte üzerinde durduğumuz gibi bu çalışmadaki göç anlatısı siyasi, zoraki süreçlerden kaynaklanmaktadır. Gürcistan coğrafyasının sınır komşusu olması hasebiyle başta Batum olmak üzere Ahıska, Çürüksu gibi bölgelerden Osmanlı ülkesine büyük mikyasta göçler gerçekleşmiştir. Osmanlı topraklarında özellikle Bursa'dan Samsun sancağına uzanan bir hat üzerinde yoğun bir muhacir iskân olduğu, gelenlerin Bursa vilayeti İnegöl, İzmit ile Trabzon vilayeti Canik sancağı Fatsa, Ünye, Ordu gibi mahallere iskân edildikleri açıktır. Bu mahallerin bir tercih mi bir zorunluluk mu olduğu aslında sarih olmamakla birlikte Sahlaza ailesinden Hasan'ın arzında belirttiği üzere diğer bölgelerin havasıyla imtizac edememeleri bir etken olsa gerektir.

Çalışmamızda dikkat çeken bir diğer husus hem muhacirler özelinde hem de dönemin koşulları göz önüne alındığında özellikle asayişsizlik, emniyetsizlik, zulüm gibi şakavet olaylarının büyük bir yoğunlukta yaşandığıdır. Bu yoğunluğa yerini yurdunu terk ederek Osmanlı ülkesine gelen Gürcü muhacirlerinin de dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Eşkıyalık hareketlerine katılmalarının yanı sıra yerli ahaliye yaptıkları zulüm ve baskı sürekli bir şikâyet konusu olmuştur.

Muhacirlere bir iskân mahalli gösterilmiş olması elbette çok önemli olmakla birlikte mesele bununla kalmıyordu. Muhacirler için barınmak, karnını doyurmak, bir işle meşgul olmak gibi bir dolu ihtiyaç vardı. İlaveten göç edenler sadece Gürcüler değildi, yoğun bir iskân söz konusu idi. Mali sıkıntılar yaşayan devlet, yevmiye, nan-ı aziz gibi parasal yardımları yerine getirmekte zorlanıyordu. Münferit bir belgede kaydedildiği üzere “ekmek vermek yerine balık tutmayı öğretmek” gibi bir düşünce ile muhacirlerin toprak ile uğraşmalarını, yerleşik hayata bir an önce geçmelerini tercih eden kararların daha hayırlı ve faydalı olacağı şeklindeki bakış açısı daha doğru bir tutumdur.

55 BOA. MF.MKT, 72-112.

56 BOA. DH, MKT, 1710/68.

Kaynakça

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.MHK.MHM, 497/60.

BEO, 13-929; 293-21935; 361-27042; 610-45692.

C.DH, 286/14298.

C.HR, 12/552.

DH.EUM, 3. Şb 4-50.

DH.MKT, 245-4; 388-53; 545-59; 1181-31; 1438-75; 1440-8; 1710/68.

DH.TMIK.M, 5-25; 147-25.

HAT, 4/113; 19/879; 20/971; 24/220; 25/1244; 25/1245; 175/7584; 194/9626; 768/36165/A;
1014/42484/A; 1072/43875; 1105/44604; 1195/44597;

HH.THR, 468/52; 468/84; 473/3227.

HR.TH, 178-11.

İ.DH, 1031-81206.

İ.EV, 18-20.

İ.ŞD, 97-5771.

MF.MKT, 72-112; 74-151.

Y.MTV, 205/91.

Y.PRK.KOM, 4/24.

YPRK.ASK, 53-40; 84-35.

2. Telif Eserler

ALLEN, W.E.D. – MURATOFF, Paul, *Kafkas Harekâtı 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırsındaki Harplerin Tarihi*, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1966.

ARSLAN, Zehra, “Batum Göçmenleri (1914-1930)”, *Bilig*, Güz 2014, S: 71, s. 43-61.

DEMİREL, Muammer, “Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan Sonra)”
A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S:40, Erzurum 2009, s 317-340.

EMECEN, F, “Çıldır Eyaleti”, *DİA/8*, İstanbul 1993, s. 300-301.

GRİGORİANTZ Alexandre, *Kafkasya Halkları Tarihî ve Etnografik Bir Sentez*, Çeviren: Doğan Yurdakul, Yeni Binyıl Yayınları.

KILIÇ Remzi, *Kanuni Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, IQ Yayınları, İstanbul 2006.

KURAT Akdes Nimet, *Türkiye Ve Rusya, Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1990.

Osmanlı Belgelerinde Kafkas Göçleri/I, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2012.

ÖZDEMİR Halit, *Artvin Tarihi*, Egem Matbaacılık, Artvin 2002.

ÖZEL, Oktay, *Kiske Kuşunun Peşinde: Katamizeler (1835-1981)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2024.

ÖZEN, Orhan, “Niksar Kazası Sorhun Köyünde Muhacir İskanı: Batum Muhacirleri Örneği”,
International Anatolia Academic Online Journal/Sosyal Bilimler Dergisi, 2021, S.7/2, s. 41-60.

ÖZDİŞ Hamdi, “19. Yüzyıl Sonlarında Trabzon Vilayetinde Muhacir ve Yol Meselesi Bağlamında İdari Taksimat”, *Hacettepe Üniversitesi CTAD*, S. 8, Ankara 2008, s. 5-40.

Extended Abstract

The present study is about Georgian immigrants. The migration event was almost an open door for the Ottoman Empire in the 19th century. What is meant here is that many elements, apart from the Georgians who were specifically addressed in our study, migrated intensively and continuously.

Georgia, as part of the Caucasus, served as a bridge between Asia and Europe, welcoming many communities as it made way for the migration of tribes through the Derbend and Daryal Gates. During the reign of Sultan Suleiman I, the conquest of Georgia was completed with the campaigns against the Safavids.

After Russia had made significant advances in the Balkans and the northern Black Sea until the beginning of the 19th century, it took over the protection of Georgia in 1801, which was an important step for Russia in its occupation of the South Caucasus. After the Ottoman-Russian War of 1828-29, the Treaty of Edirne of 1829 left places populated by Turks in Georgia, such as Ahılkelek and Ahıska, to Russia, while only Batum remained with the Ottomans. After the Ottoman-Russian War of 1877-78, the Ayastefanos Treaty of 1878 accepted that Ardahan, Kars, Batum and Beyazıt up to the Soğanlı Mountains would be left to the Russians. The people in these lands left to the Russians had the freedom to migrate and sell their goods as they wished, but those who did not migrate within 3 years and remained in their places would become Russian citizens. Russia implemented various policies, such as anaesthetizing and Russifying the local Muslim-Turkish population in the Ardahan, Kars and Batum districts, reducing the Turks to a minority in their own places and conferring titles and official positions to please local leaders. Russian pressure caused migrations out of Georgian geography, especially to Batum, Ahıska and Çürüksu in the 19th century, and there were individual and collective movements.

Migration events in general and Georgian migrations in particular have been the subject of many studies. These migration movements were evaluated on the basis of archival documents. Our study was also based on this material. It should be noted at once that the archival material covers the process after the migration to the Ottoman lands, in other words, it provides information from the second phase of the migration stage.

The first observations for Georgians migrating to the vast Ottoman territories were about where they settled. The archival material we examined made it possible to draw a line in this matter. Georgian immigrants settled on the northwest-northeast axis, starting from Bursa and including Fatsa-Ünye, which also included İzmit.

The primary problem of the Georgians who settled in Bursa and its surroundings was various problems with the local population. The main problem was land.

Secondly, our study mentions Georgian immigrants who settled in Trabzon province. Intensive Georgian settlements have been identified in districts such as Ünye, Fatsa, Ordu, Trabzon, Samsun and Sinop. However, the documents used record the extreme problems experienced by the local population in these regions. Both collective and individual incidents of banditry were frequently experienced.

The Georgian immigrants who settled in the Ünye district and its environs were sent to Konya and Ankara. Since the Georgian immigrants “had violated security by harboring bandits and robbers,” they were requested to be transferred to another place, and although eight to ten families from this group later wanted to return, they were found unsuitable. In order to ensure public order in Canik Sanjak, orders came from Trabzon province to settle eight to ten Georgian immigrants in a suitable neighborhood in Sivas. Since settling Georgian immigrants in the Niksar district of Trabzon province would contribute to unrest, it was anticipated that their separate settlement in non-Georgian districts of Ankara or Sivas, which are quite far from the border with Trabzon, could prevent banditry.

During the preparation of our study, the Sahlaza family attracted attention because of the density of documents. In fact, this family was settled in the province of Trabzon, but they were settled in other districts on the grounds that they were bandits. Hasan and his brothers **Hüseyn**, Hafız

Ahmed, Kurşum and İskender from the Georgian tribe of Sahlaza, who were settled in the Fatsa district of Canik Sanjak, were sent to the province of Sivas because of the atrocities they committed against the local population.

Yazar Adı-Soyadı	Jülide AKYÜZ ORAT
Author Name-Surname	Jülide AKYÜZ ORAT
Yazar Katkı Oranı	Eşit
Author Contribution Percentage	Equal
Makale Adı	Bir Göç Hadisesinin Yeniden Bahsi: Gürcistan Muhacirleri
Article Name	Re-Mention of a Migration Event: Georgian Emigrant
Geliş - Kabul Tarihi	12 Kasım 2024 - 19 Aralık 2024
Received-Accepted Date	12 November 2024 - 19 December 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Beş iç hakem (Editör, Yayın Kurulu, Alan Editörü, Türkçe ve İngilizce Dil Editörleri)
Reviewers	İçerik İnceleme: İki dış hakem Preview: Five internal reviewer (Editor, Editorial Board, Field Editor, Turkish and English Language Editors) Content Review: Two external reviewer.
Etik	Bu çalışmada etik ilkelere uyulmuştur.
Ethic	Ethical principles were followed in this study.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – İntihal.Net
Plagiarism Checks	Done – İntihal.Net
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması yoktur.
Conflict of Interest	There is no conflict of interest.
Finansman	Herhangi maddi bir destek alınmamıştır.
Grant Support	No financial support was received.
Etik Beyan	
Ethical Statement	
Etik Kurul İzni	
Ethics Committee Approval	
Telif Hakkı	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler.
Copyright	Authors retain the copyright of their article.